

Profesní etika v české právní praxi a právním vzdělávání aneb měla by profesní etika být povinnou součástí právnických studií?

Martin Kopa*

V tomto článku se budeme věnovat oboru, který by podle mého názoru měl být středem právnické pozor-

* JUDr. Martin Kopa, Evropský soud pro lidská práva a Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci. Tento článek vychází z mého příspěvku na 5. mezinárodní konferenci právní etiky, která se pod záštitou Mezinárodní asociace právní etiky (International Association of Legal Ethics) konala ve dnech 12.–14. července v Banffu v Kanadě. Této konferenci jsem se zúčastnil v rámci projektu „Právní vzdělání pro celý život“ (reg. č. CZ.1.07/2.2.00/15.0290), který byl financován z prostředků Evropského sociálního fondu a státního rozpočtu České republiky. Za podnětné připomínky a komentáře děkuji

nosti v mnohem větší míře, než tomu je doposud – profesní etice. Tomuto oboru je věnovaná více než dostatečná pozornost v zemích, kde se uplatňuje *common law*¹, naproti tomu v zemích kontinentálního systému

Maximu Tomoszkovi, Lucii Mohylové a Zuzaně Vaničkové. Veškeré přehmaty a chyby zůstávají chybami a přehmaty autorovými, s čímž souvisí i nemožnost spojování obsahu tohoto článku s autorovým zaměstnavatelem.

¹ Uvedme si jen tři příklady „klasických“ učebnic profesní etiky z USA – LYNTON, Jonathan, LYNDALL, Terri Mick. *Legal Ethics and Professional Responsibility*. Albany: La-

práva zůstává profesní etika stále poněkud stranou². Podle mého názoru k tomu není nejmenší důvod. Naopak bych byl rád, kdyby byla v popředí zájmu odborné veřejnosti, protože by mohla být lékem na mnohé chronické nemoci, jimiž česká právní praxe trpí. Nejdříve bych proto rád krátce představil vlastní pohled na koncepci profesní etiky a následně bych se rád věnoval roli profesní etiky v právní praxi. V závěru poté přinesu argumenty odůvodňující elegantní řešení mnohých zmíněných problémů, které je současně odpovědí na otázku položenou v názvu. Podle mého názoru by profesní etika totiž měla být povinnou součástí právnických studií.

1. Co je to profesní etika?

Možná byste očekávali, že jako odpověď na otázku, která je v nadpise této části článku, přinesu slova slavných řeckých a římských filozofů a budu se zabývat vztahem morálky, práva, obecné etiky a jejich vzájemnými souvislostmi. Já ovšem budu mnohem mnohem přímější. Profesní etika totiž není spíše filozofickou a teoretickou disciplínou, jak byste možná odhadovali. Naopak. Profesní etika je v praxi přítomna více, než si mnozí čeští právníci uvědomují. Jsem pevně přesvědčen, že se většinou praktikující právníci setkávají s profesně-etickými problémy mnohem častěji, než třeba s tvorbou ústavní stížnosti. Ono neuvědomování si této skutečnosti může být způsobeno i nepochopením toho, co vlastně profesní etika je. V této části článku bych Vám proto rád představil svůj vlastní pohled, který vychází zejména z angloamerického pojetí tohoto oboru.

V anglosaských zemích bývá profesní etika označována jako „právo právníčnické“ (*Law of Lawyering*)³. Ne-

wers Cooperative Publishing, 1994. 392 str. ZITRIN, Richard, LANGFORD, Carol Mae, TARR, Nina. *Legal Ethics in the Practice of Law*. 2. vyd. Lexis Nexis, 2007. 865 str. či MOLITERNO, James. *Ethics in lawyer's work*. Thomson West, 2003. 399 str.

² Abych byl objektivní, je třeba uvést, že některá profesně-etická témata bývají předmětem článků publikovaných v odborných profesních periodících, viz. níže pozn. č. 13. O profesní etice také pojednávají tyto krátké příručky: JANOTOVÁ, Helena, SCHELLE Karel, SCHELLEOVÁ, Ilona. *Profesní etika*. Praha: Eurolex Bohemia, 2005. 96 s. či GOŠIŘOVSKÝ, Ivan. *Úvod do profesní etiky: (monografie)*. 1. vyd. Kunovice: Evropský polytechnický institut, 2008, 58 str. a HERZOGOVÁ, Zuzana. *Základy filosofie a profesní etiky*. 2. upr. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 1998, s. 148., ve slovenštině se pak profesní etice advokátů věnuje Alexandra Krsková, viz. KRŠKOVÁ, Alexandra. *Etické desatoro začínajícího advokáta (Vademecum profesijní etiky)*. Bratislava: Iura Edition, 2008. 282 str.

³ Jeden příklad za všechny, každoročně doplňované dílo HAZARD, Geoffrey, HODES, William. *The Law of Lawyering*. 3. vyd. New York: Aspen Publishers, 2009. 2470 str.

jde samozřejmě o právo jako takové, ale toto označení podle mě skvěle vystihuje podstatu toho, jak lze profesní etiku chápat. Profesní etiku bychom v tomto vidění mohli popsat jako soubor principů, které by měl právník zohledňovat při výkonu právní praxe, ale i ve svém chování v soukromí. Krátce a jednoduše, profesně-etické principy napovídají právníkům, jak se chovat v jejich každodenním životě spojeném s právem. Můžeme se však ptát, může právník ve svém soukromí zcela vypustit své „právnícké já“ a chovat se, jak si zamane? Nedává vstup do právníckého stavu vzniknout určité odpovědnosti právě i mimo samotný výkon právní praxe?

Tím se dostáváme k druhému možnému pohledu na profesní etiku, se kterým se setkáte zejména v USA – profesní odpovědností (*professional responsibility*). V tomto vidění pro změnu profesní etika představuje soubor principů, které zajišťují odpovědný výkon právní praxe.

Opět se můžeme ptát: Komu by měl být advokát odpovědný kromě jeho klienta a sebe samého? A co teprve takový soudce, ten má přece být nezávislý, komu by odpovídal? Z pohledu profesní odpovědnosti jsou však právníci odpovědní např. vůči svým kolegům z profese či společnosti jako takové. K rozvoji profesní odpovědnosti došlo díky aféře *Watergate*⁴. Americká společnost totiž byla zděšená z toho, že v této aféře byli zapojeni právníci, kteří jí nejenže nepředěšili, nezastavili ji, ale dokonce jí napomáhali. Předěšlu, že aféra *Watergate* měla zásadní dopad na výuku profesní etiky na amerických právnických fakultách, který bude rozebrán níže.

Často se setkávám s námitkou, že bychom se ovšem v USA a Velké Británii neměli inspirovat, v těchto zemích přeci mají úplně jiný právní systém. Není proto podle zastánců tohoto názoru možné k nám „transplantovat“ principy výkonu právní praxe, které jsou s anglosaským právním systémem spojené. Já osobně jsem ovšem toho názoru, že systém práva té které země nemá na profesní etiku natolik zásadní vliv. Pokud totiž máme v našich zemích právníky, kteří poskytují právní služby anebo rozhodují spory, pak potřebujeme jistá pravidla jejich chování. Problémy, které v praxi vyvstávají, jsou pak ve všech systémech práva velice podobné, mnohdy dokonce identické, což dokazuje, že profesní etika (ať už se na ni díváme jako na profesní odpovědnost nebo „právo právníčnické“) je skutečně mezikulturní oblastí. Ze srdce navíc věřím, že člověk svůj vlastní systém práva včetně právní praxe v něm vykonávané pozná, až se na něj podívá ze zahraniční perspektivy. Zakonzervování v české kotlině si totiž sku-

⁴ CURRIDEN, Mark. *The Lawyers of Watergate: How a '3rd-Rate Burglary' Provoked New Standards for Lawyer Ethics* [online]. ABA Journal, 1. června 2012 [cit. 28. října 2012]. Dostupné zde <http://www.abajournal.com/news/article/the_lawyers_of_watergate/>.

tečně nemůžeme profesně-etické neduhy uvědomovat, protože máme o něco nižší rozlišovací schopnost⁵.

V neposlední řadě je důležité alespoň obecně zodpovědět, co vše profesní etika právníků pokrývá a jakým problémům se věnuje. Jen skutečně stručně a obecně sem patří zejména problematika rolí právníků a jejich profesí ve společnosti, otázky střetu zájmů či mlčenlivosti, možnosti chování právníka ve společenských vztazích či problémy vznikající v meziprofesionálních vztazích. V těchto oblastech přitom dochází k aplikaci profesně-etických hodnot, které jsou samým základem toho, co znamená být právníkem. Schválně se snažím vyhnout pojmu „pravidlo“, protože profesní etika nepředstavuje soubor obecně a univerzálně platných pravidel. Profesní etika není právem a ani se neumí jako právo chovat. Spíše jde o vyvažování jednotlivých principů ve velice konkrétních případech, kde hranice etického a neetického tu najdeme jednoduše a tu s velkými obtížemi. Profesní etika je také spíše disciplínou otázek než jednoznačných a jediných správných odpovědí⁶. V české právní praxi se například můžeme ptát, kde končí zájem klienta, jaké má limity? Jen těžko odpovíme obecně. Můžeme se ovšem zeptat konkrétně: Může advokát napadnout znalce pro jeho domnělý rasový původ a z něj domněle vyplývající podjatost? I zde se mnozí právníci neshodli na jednoznačné odpovědi⁷. Hranice se zkrátka hledají jen velmi těžko a každý právník ji má nastavenou jinde.

Pro shrnutí proto zakončíme tuto úvodní pasáž charakteristikou profesní etiky jako zvláštní masy principů a hodnot, které nám právníkům a hlavně našemu vlastnímu svědomí dávají odvahu říct si „stop, tohle já nedělám.“⁸

⁵ K ní se vrátíme ve čtvrté pasáži tohoto článku.

⁶ Tomu např. odpovídá i návrh etického kodexu soudců ve Šlesvicku-Holštýnsku, který se celý skládá jen a pouze z otázek. To naprosto koresponduje s popsaným charakterem profesní etiky, viz. <<http://www.judicial-ethics.umontreal.ca/en/codes%20enonces%20deonto/documents/PillarsofJudicialEthics-Germany.pdf>>.

⁷ MOLEK, Pavel. *Rudé a hnědí anebo o dvou právních podáních* [online]. Jiné právo, 3. ledna 2012 [cit. 28. října 2012]. Dostupné z <<http://jinepravo.blogspot.cz/2012/01/pavel-molek-rude-hnedi-aneb-o-dvou.html>>. Já osobně se přikláním k názoru těch, že takováto námitka byla krajně neetická.

⁸ Viz. slova Karla Čermáka v čase 4:56 – 5:21 pořadu 168 hodin dostupném zde <<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10117034229-168-hodin/212411058250115/obsah/186208-neonaciste-umlucuji-soudni-znalce/>>.

2. *Profesní etika na českých právnických fakultách a v rámci profesního tréninku České advokátní komory*

Potěšující je skutečnost, že se v dnešní době již na všech českých právnických fakultách profesní etika v určité podobě učí. Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci v akademickém roce 2012/2013 již třetím rokem vyučuje volitelný předmět „Profesní etika“, na jehož výuce jsem měl tu čest se podílet s jeho garantem Maximem Tomoszkem a advokátem vítězem Dohnalem. Olomoucká fakulta pro své studenty připravuje velmi prakticky orientované semináře zohledňující výše uvedenou potřebu hledat možné odpovědi v konkrétních případech. Právnická fakulta Univerzity Karlovy nabízí předmět „Etika v právní teorii a praxi“, za níž stojí zejména Michal Urban, Právnická fakulta Masarykovy Univerzity nabízí předmět „Profesní role a profesní etika“ v režii Lucie Atkins a Fakulta právnická Západočeské univerzity v Plzni nabízí předmět „Právní etika“ v gesci Stanislava Balíka. Prozatím jsou všechny tyto kurzy ovšem jen volitelnými předměty. Neodvažuji se dále popisovat či rozebírat obsah těchto předmětů na jiných fakultách a budu naopak rád, pokud (nejen) zmínění „průkopníci“ pozvednou hozenou rukavici a seznámí nás, jak k výuce profesní etiky přistupují oni.

Česká advokátní komora se také profesní etice věnuje, ač samotný pojem profesní etika v názvech příslušných školení nenajdeme⁹. Advokátní koncipienti mohou navštívit konkrétně tři polodenní semináře mající s profesní etikou jistou souvislost. Bohuslav Sedlatý působí jako lektor semináře s názvem „Etika a kárná odpovědnost advokáta“. S tématem profesní etiky pravděpodobně souvisí i seminář Martina Vychopeně nazvaný „Etika a etiketa v advokacii“, stejně jako seminář Ireny Schejbalové s názvem „Etiketa a slovní projevy advokáta.“ Stejná lektorka poté vede i celodenní seminář „Advokátní předpisy – shrnutí k advokátním zkouškám“, kde je pravděpodobně pozornost věnována i etickému kodexu ČAK. Záměrně píšu pravděpodobně, protože musím objektivně uvést, že jsem se během své vlastní krátké koncipientské praxe nestihl žádného z výše uvedených školení zúčastnit. Proto budu opětovně rád, pokud jednotliví zmínění školitelé zájemce z řad odborné veřejnosti seznámí s tím, jak přistupují k výuce těchto těžkých témat a které otázky či odpovědi kladou školeným na srdce.

Jako předzvěst páté části tohoto článku se ovšem musíme ptát: stačí to? Měla by profesní etika být skutečně předmětem či seminářem pouze pro zájemce? Není pro advokátní (či obecně) právní praxi dostatečně

⁹ Bližší informace k všem níže zmíněným seminářům naleznete na webové stránce ČAK: <<http://koncipienti.cak.cz/polodenni-seminare/>>.

důležitá? A hlavně, co jiné profese? Kde jinde se nad profesní etikou svého povolání mohou zamyslet např. budoucí státní zástupci a soudci?

3. Některá úskalí výuky profesní etiky v ČR aneb hledání problémů nebo jejich překonávání?

V předcházející části článku jsem jen přehledově uvedl, jak se profesní etice daří v akademické rovině. Než přejdu k právní praxi a závěrečné pasáži nabízející odpovědi na mnou položené otázky, rád bych ještě na předcházející část článku navázal a zmínil některá úskalí, na něž jsme při výuce profesní etiky na olomoucké právnické fakultě narazili.

Častou námitkou, která nám byla adresována, byla skutečnost naší nedostatečné kvalifikace, či nedostatečných praktických zkušeností. Kateřina Šimáčková k tomu např. uvedla: „*Bojím se však toho, aby (ve výuce profesní etiky – pozn. aut.) nešlo jen o všeobecné řeči o notoriích, aby toto téma neučili lidé bez hluboké profesní zkušenosti a pokory či lidé, kteří nepožijí dostatečné úcty. Pak by se z toho jenom stala čárka pro čárku a možná by to spíše věci uškodilo.*“¹⁰ S Kateřinou Šimáčkovou v tomto naprosto souhlasím, ač jsem alespoň co do olomoucké právnické fakulty jediným, na něž hypotéza této námitky přímo dopadá, neboť jak Maxim Tomoszek, tak Vítězslav Dohnal potřebných zkušeností nepochybně mají více než dostatek. Tento problém jsem opakovaně diskutoval s Leahou Wortham¹¹, která mi vždy připomínala, ať nehledáme v prvé řadě problémy a snažíme se spíše najít cíle, jichž je třeba dosáhnout a postupně odbourávat překážky, které těmto cílům brání. Dle jejího názoru nám pak při chybějící teorii i krátké tradici výuky profesní etiky na právnických fakultách¹² nemůže být zablžována snaha o konceptualizaci daného oboru. Smělým poučením se z jejich slov je pak vlastně i tento článek.

Jak již bylo zmíněno, dosavadní počiny v odborné literatuře nejsou v porovnání s teorií i praxí v USA či Velké Británii ani zdaleka dostatečné. Výše jsem uvedl, že s některými profesně etickými tématy se v české a slovenské odborné literatuře setkáme¹³. Přesto rozsáh-

lejší a fundovaná publikace věnovaná profesní etice, z níž by bylo možné při výuce vycházet, zkrátka v našem prostředí chybí. Jak si postupně profesní etika klestí svou cestu českými právnickými fakultami, budu si přát, aby brzy světlo světa spatřila i monografie či dokonce učebnice podobná těm anglo-americkým, z nichž jsme ostatně pro vlastní semináře čerpali inspiraci. Nedostatek teorie je totiž podle mě eminentně nutné postupně odbourávat.

Jedním z dalších problémů, na něž jsme při výuce profesní etiky narazili, bylo studentské chápání korelace etické/neetické jako protipól právně souladného/proti-právního. Jak již bylo uvedeno v první části článku, s profesní etikou nemůžeme zacházet jako s právem, profesní etika se dokonce chová jinak než právo. Právně souladný postup totiž může být lehce v rozporu s hodnotami profesní etiky. Co nám situace ovšem ztěžuje, je nepřilíš šťastné zakotvení profesně etických hodnot přímo do zákona¹⁴. Zákonodárce tím prakticky negoval onu specifickou povahu profesní etiky a my stojíme před těžkými snahami vysvětlit studentům, aby se i v této situaci pokusili oprostit od hodnocení konkrétních případů pouze jako souladných či nesouladných s právem.

Uvedme si příklad z praxe. Možná jste také zažili pocit bezmoci, když Vám soudce v jednacím síni oznámil, že je třeba doplnit skutková tvrzení, což by ještě nemusel být problém, kdyby se následně neozvalo: „Lhůta: bezodkladně!“. Na jedné straně asi můžeme dojít k závěru o tom, že zákonná úprava takový postup umožňuje. Vezmeme-li ovšem v potaz, že jsme pořádně dlouho čekali, než bylo dané jednání vůbec nařízeno a očekávali bychom respekt soudce ke stranám sporu a jeho vůli náležitě zjistit skutkový základ sporu, můžeme se ptát: je takový postup profesně etický?

KINS, Lucie. Kde se vzaly tu se vzaly... etická pravidla a etické kodexy. *Auditor*, 2012, č. 9, MÜLLEROVÁ, Libuše, MÜLLER, Karel B. Profesní etika. *Auditor*, 2012, č. 9, REPÍK, Bohumil. Advokát ve světle judikatury Evropského soudu pro lidská práva – 1. část. *Bulletin advokacie*, 2002, č. 10, ČERMÁK, K. Profesionální etika advokáta – předpoklad řádné funkce právního státu. In *Karlovarské právnické dny*. Praha: Linde Praha, s.r.o., 1998, s. 29., KOLESÁR, Juraj. K etike advokátskeho povolania pri zastupovaní v trestných veciach. *Bulletin slovenskej advokacie*, 2010, č. 9-10, OLEJ, Jozef, BRÖSTL, Alexander. Advokát ako svedok a povinnosť mlčanlivosti v trestnom konaní. *Bulletin advokacie*, 2011, č. 5, PATĚK, Daniel. Vztah advokáta a klienta. *Právní rádce*, 2005, č. 2, ŘEHULOVÁ, Lenka. Profesionální etika advokáta – práva a povinnosti advokáta. *Časopis pro právní vědu a praxi*, Brno: Masarykova univerzita. Právnická fakulta, 2007, č. 2, ŘEHULOVÁ, Lenka. Informace o podnikání advokáta v podmínkách právní úpravy České republiky. *Právní rozhledy*, 2009, č. 3., VANTUCH, Pavel. Mlčenlivost advokáta a praní peněz. *Právní rádce*, 2004, č. 9, ZACHOVÁ, Markéta. Povinnost mlčenlivosti (nejen) advokáta. *Bulletin advokacie*, 2001, č. 4.

¹⁴ Např. § 79 a násl. zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, v platném znění.

¹⁰ ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina. *Profesní etika soudců – co si pod tím představít a jak toto téma vůbec uchopit?* [online]. Jiné právo, 13. června 2011 [cit. 28. října 2012]. Dostupné z <http://jinepravo.blogspot.com/2011/06/profesni-etika-soudcu-co-si-pod-tim.html>.

¹¹ Profesorka profesní etiky z Columbus School of Law na Catholic University of America ve Washingtonu, D.C., která daný předmět vyučuje už cca 30 let.

¹² Pokud vůbec o něčem takovém již v českém prostředí můžeme mluvit.

¹³ Uvedme si jen jako příklad některé z nich: TOMOSZEK, Maxim. Profesní etika advokáta. *Auditor*, 2012, č. 9, AT-

Tím se dostáváme k dalšímu problému, který souvisí s nahlížením na právo obecně. Již na jiných místech¹⁵ bylo zmíněno, že české právnické vzdělávání je nadále zatíženo tradicí hledání jediné správné odpovědi. Takový přístup obzvláště v právní praxi dnes již neobstojí. Studenti ovšem na naše snahy o prokázání, že profesní etika nenabízí jednoznačně všeobecně platné odpovědi zpočátku, nereagují kladně. Stále chtějí slyšet, jak to tedy má být, jaké je správné řešení. Profesní etika tak byla často prvním místem, kde studenti mohli odbourat zdi jejich představitosti a hledat široká spektra řešení problémů, kterým jsme je vystavili.

Posledním úskalím pak bývá pověstný cynismus praktiků. Mnozí studenti již během studií začínají objevovat krásy právní praxe, což je samozřejmě jen a jen dobře. Začínají na ně ovšem již působit „okovy“ struktury, které ještě budou zmíněny níže. Každý student, který se z nich pak chce a dokáže vymanit, je pak po nás obrovským úspěchem.

Na všechna tato úskalí jsme se snažili v olomouckém kurzu profesní etiky reagovat. Přitom jsme se vždy snažili inspirovat myšlením Leahy Wortham a nesoustředili jsme se primárně na problémy a překážky výuky profesní etiky, spíš nás poháněl výsledný cíl. Tím pro nás nebylo nic menšího, než aby studenti odcházeli ze semináře s nemálo profesně etickými otázkami, o nichž by přemýšleli, hledali na ně odpověď a na tuto svou odpověď si vzpomněli, až se stanou praktikujícími právníky.

4. Role profesní etiky v právní praxi

Nyní bych navázal na úvodní pasáže a tvrzení, že praktikující právník ve své praxi potká profesní etiku častěji, než by čekal. Uvedl jsem dokonce příklad v podobné porovnání „frekvence výskytu“ profesně-etických problémů a tvorby ústavní stížnosti. V době stále větší specializace praktikujících právníků je tato skutečnost o to markantnější. Advokáti (ale i soudci či státní zástupci) se proto často musí ptát: jaká je moje role? Má být advokát „etickým filtrem“ úmyslů klienta? Nebo má být pouze tím, kdo po právní stránce napomůže klientovi k dosažení jeho cílů? Použijeme-li příměr, má být právník tím, kdo pomůže člověku stojícímu nad kopírkou, když daná osoba neví, jak s kopírkou zacházet? Může přitom zkoumat, co že si to kopíruje? A když to bude něco nepěkného, může říci: „Ne, tak

¹⁵ Např. KOMÁREK, Jan. *Právnickovy správné odpovědi s bonusem* [online]. Jiné právo, 23. března 2008 [cit. 28. října 2012]. Dostupné z <<http://jinepravo.blogspot.com/2008/03/prvnickovy-sprvn-odpovdi-s-bonusem.html>> či KÜHN, Zdeněk. *Správné odpovědi při výuce práva* [online]. Jiné právo, 25. března 2008 [cit. 27. května 2011]. Dostupné z <<http://jinepravo.blogspot.com/2008/03/sprvn-odpovdi-pi-vuce-prva.html>>.

tohle Vám neokopíruji!“? Rozbor odpovědi na tyto otázky bohužel v české literatuře neobjevíme¹⁶. Opět se navíc pohybujeme v oblasti, kde odpověď nebude jediná správná.

Během vlastních zkušeností v právní praxi jsem přitom nabyl dojmu, že české právníctvo by se dalo rozdělit do tří kategorií odstupňovaných dle profesně-etické citlivosti¹⁷. Na nejnižším stupni jsou ti z nás postrádající schopnost vůbec odhalit přítomnost etického problému. Těm zkrátka chybí senzory, kterými by dokázali detekovat konflikt jejich činnosti s některou z etických hodnot. Druhou kategorií jsou ti, kdo sice mají potřebnou profesně etickou rozlišovací schopnost, ale k problému se postaví tím stylem, že jsou i přesto schopni odvést profesionální práci, která nepoškodí nikoho ze zainteresovaných. Myslí si, že jsou imunní a že etický problém dokáží ustát či „vybalancovat“. Typicky jde například o soudce, který i přes svou podjatost pro poměr k věci má za to, že přece zvládne rozhodnout spravedlivě. Třetí kategorií je pak samozřejmě kategorie „jako z učebnice“. Právník, který do ní spadá, nejenže rozpozná etický problém, je ovšem dále schopen identifikovat jeho jednotlivé profesně etické aspekty a vyvodit náležité profesně odpovědné řešení¹⁸.

Možná se ptáte, čím to je, že profesní etika v našich luzích a hájích stále nemá natolik centrální postavení, jakému se těší v anglosaských zemích? Proč častěji nečteme názory praktiků či akademiků, kteří jsou si již vědomi důležitosti profesní etiky¹⁹? Proč se častěji ne-

¹⁶ Na rozdíl od literatury americké, viz. POSTEMA, Gerald. *Moral Responsibility in Professional Ethics*. *New York University Law Review*, č. 55, roč. 1980, str. 63 a násl.; PEPPER, Stephen. *The Lawyer's Amoral Ethical Role: A Defense, A Problem, and Some Possibilities*. *American Bar Foundation Research Journal*, roč. 1986, str. 613 a násl.; SIMON, William. *Ethical Discretion in Lawyering*. *Harvard Law Review*, č. 6, roč. 1988, str. 1083 a násl.

¹⁷ K tomu také TOMOSZEK, Maxim. *op. cit. pozn. č. 13*.

¹⁸ Tím nezřídka bývá určitě „negativní“ chování, tj. např. vylovení se podjatého soudce z projednávání případu, ukončení zastupování v případě střetu zájmů, neučinění úkonu požadovaného klientem či nadřízeným apod.

¹⁹ Kromě v pozn. č. 15 uvedeného blogu Jana Komárka a v pozn. č. 10 citovaného blogu Kateřiny Šimáčkové dále např. KOMÁREK, Jan. *Když právník „jen dělá svoji práci“* [online]. Jiné právo, 6. dubna 2008 [cit. 28. října 2012]. Dostupné z <[http://jinepravo.blogspot.com/2008/04/kdy-prvnik-jen-dl-svoji-prci.html](http://jinepravo.blogspot.com/2008/04/kdy-prvnik-jen-dla-svoji-praci.html)>, CEPL, Vojtěch J. *Dobry právník, už zase*. [online]. Jiné právo, 20. října 2009 [cit. 28. října 2012]. Dostupné z <<http://jinepravo.blogspot.com/2009/10/vojtech-cepl-ml-dobry-pravnik-uz-zase.html>>, ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina. *Nejnespravedlivější rozsudky* [online]. Jiné právo, 1. června 2011 [cit. 28. října 2012]. Dostupné z <<http://jinepravo.blogspot.com/2011/06/nejnespravedlivejsi-rozsudky.html>>, VUČKA, Jan. *Jiné právo trochu jinak* [online]. Jiné právo, 2. září 2011 [cit. 28. října 2012]. Dostupné z <<http://jinepravo.blogspot.com/2011/09/jine-pravo-trochu-jinak.html>>.

konají konference a semináře na toto téma²⁰? Mnozí jsou toho názoru, že za tím stojí jisté negativum změny společenských hodnot po roce 1989, o němž píše např. Michal Bobek²¹. Ačkoliv se ve společnosti začaly uplatňovat hodnoty demokracie a právního státu, s nimiž jsou mnohé profesně etické hodnoty neodlučně spojeny, právníci „vychovaní“ v minulém režimu zůstali. Mnohým z nich, ať už působili jako soudci, státní zástupci, notáři či advokáti, se ovšem starý režim zaryl pod kůži natolik, že nebyli schopni (a mnozí dodnes nejsou schopni) nové společenské hodnoty ve své praxi zohlednit. K tomu si ještě připočteme další negativní dopad, který, jak se postupem času ukázalo, nepřímo způsobily například lustrační zákony. Ti z jejich pohledu „nejhorší“ právníci, kteří již nadále nemohli zastávat vysoké státní funkce a úřady, totiž zvolili logický krok. Vstoupili do soukromé praxe. Zažité struktury minulého režimu proto v praxi nadále žijí i z tohoto důvodu.

Posledním bodem, který bych v této souvislosti chtěl zmínit, je problematika korupce. Rozvoj profesní etiky by totiž mohl být více než účinným nástrojem na její potírání. Ve Velké Británii se dokonce specialisté v oboru profesní etiky začínají na aspekty korupce v právní praxi specializovat. Profesor Nigel Duncan ze City University of London, který „trénuje“ budoucí barristery v oblasti profesní etiky a patří mezi nejznámější evropské odborníky v této oblasti, se vydal stejným směrem a jeho kurzy věnované potírání praní špinavých peněz a tzv. „whistle-blowingu“, které nám přiblížil na workshopu v kanadském Banffu, mají velký úspěch²². Proč se i v ČR nevydat stejným směrem?

5. Profesní etika jako povinná součást právnických studií

V této pasáži se pokusím najít odpověď na otázky, které jsem položil výše a které možná i Vám vyvstaly na mysli. Všechny zmíněné neduhy totiž mají řešení.

²⁰ Z poslední doby jsem zaznamenal čtyři takové události: konferenci Profesní etika - Quo Vadis konanou na půdě Právnícké fakulty UP v Olomouci v květnu 2011, konferenci věnovanou nestrannosti soudce konanou na stejném místě ve spolupráci s Justiční akademií ČR a kulatý stůl s názvem „Profesní etika a dostupnost právní pomoci“ v sídle velvyslance USA, který se konal 9. června 2011. Naposledy pak některá témata profesní etiky byla předmětem konference „Complex Law Teaching: Knowledge, Skills and Values“ konané na olomoucké právnícké fakultě ve dnech 10. 9.–12. 9. 2012.

²¹ BOBEK, Michal. *(R)evoluce, která se nekonala – justice 20 let poté* [online], *Jiné právo*, 29. srpna 2010 [cit. 28. května 2011]. Dostupné z <<http://jinepravo.blogspot.com/2009/08/revoluce-ktera-se-nekonala-justice.html>>.

²² Viz. např. databáze výukových materiálů pod tímto odkazem: <<http://www.teachinglegalethics.org/category/teaching-topics/corruption>>.

Předně si myslím, že dosavadní rozsah výuky profesní etiky popsaný výše nepostačuje. Naprostá většina budoucích advokátů, soudců, státních zástupců, notářů, soudních exekutorů či komerčních právníků a ostatních právníků působících v dalších právnických profesích totiž nemá možnost se nad otázkami profesní etiky zamyslet dříve, než se s některou z nich střetne „tvář v tvář“. Řešení tohoto střetu pak může být zkratkovité ke škodě jak právníka samotného, tak jeho klientů, účastníků řízení a dalších osob, jimž daný právník profesně odpovídá. Pamatujme v té souvislosti i na slova Johna Henri Merrimana o tom, že „*Způsob vzdělávání právníků dnes je obrazem vývoje společnosti do budoucna.*“²³.

Podle mého názoru není jednoduššího kroku, než po americkém vzoru profesní etiku zakomponovat do povinných předmětů v rámci studií práv. Na rozdíl od našich amerických kolegů bychom však předešli vlastní aféře Watergate²⁴. Z vlastních zkušeností s výukou profesní etiky na olomoucké fakultě přitom vím, že studenti práv profesní etiku obrovsky baví a přemýšlí o ní. Dostanou se minimálně na hranici druhé a třetí kategorie profesně-etické citlivosti, o nichž jsem pojednával výše. Já sám jsem zažil něco neuvěřitelného, když jsem v lednu 2012 měl možnost navštívit seminář profesní odpovědnosti profesora Phillipa Gentyho na Columbia University v New Yorku. Tento seminář měl neuvěřitelné „grády“ a diskuze neměla chybu (zaznělo asi 30 názorů na daný problém a všechny byly správné a skvěle zdůvodněné). A já si mohl uvědomit, jak propastný rozdíl je ve výuce práva u nás.

Povinnost budoucích právníků absolvovat profesní etiku by měla i další skvělé následky. Jak se ukázalo v angloamerické oblasti, profesní etika přinesla tolik nutnou (a u nás chybějící) teorii a hlavně kvalifikované vyučující.

Možná Vás napadá, proč profesní etikou ztrácet čas na fakultě? Nestačilo by to skutečně až poté, kdy studenti přičichnou k reálné praxi a zjistí, „zač je toho locket“? Jak již bylo naznačeno výše, podle mého názoru je to už příliš pozdě. Souhlasím s těmi²⁵, kdo tvrdí, že je

²³ Cit. dle slov Michala Bobka z jeho rozhovoru s Vojtěchem Ceplem v pořadu Člověk a demokracie vysílaném na Českém rozhlasu 6 dne 28. dubna 2007, dostupném zde: <<http://prehavac.rozhlas.cz/audio/538700>>, dále viz. TOMOSZEK, Maxim. *Filipika za právní kliniky* [online]. *Jiné právo*, 31. ledna 2012 [cit. 8. ledna 2013]. Dostupné z <<http://jinepravo.blogspot.com/2012/01/maxim-tomoszek-filipika-za-pravni.html>>.

²⁴ Pokud tedy již v očích čtenářů někdy dříve nepřišla.

²⁵ O tom mluvil např. Michal Bobek na konferenci o profesní etice soudců v únoru 2011 ve slovenském Senci, viz. BOBEK, Michal. *Odpovědnost a disciplína soudce (v přerodu)? In *Zodpovednosť sudcu: Sudcovská etika a disciplinárna zodpovednosť.* ČAPUTOVÁ, Zuzana (ed.). Pezinok: Via Iuris, 2011. s. 21–32. Dostupné z <http://www.viaiuris.sk/stranka_data/subory/pilk/pilk2011-vyslo-2011-pdf.pdf>.*

třeba mít určitý profesně-etický základ daňovou terminologií řečeno již „na vstupu“ do praxe. Bez něj se novo-pečený právník stává pouze součástí struktury, která je jako okovy, z nichž by i Houdini měl problémy utéct. Bohužel se do těchto okov nechají uvěznit i mnozí ti, kteří o profesní etice přemýšlí. Každý další právník, který těmto okovům uteče, je proto po mém soudu úspěchem. Spoléhat se až na systémy kárné odpovědnosti, tedy na řešení „na výstupu“, je proto řešením špatným nekorespondujícím s povahou profesní etiky jako takové. Zde má nezastupitelnou roli i klinické právní vzdělávání, které umožňuje studentům práv nahlédnout pod pokličku praxe již během studia a setkat se tak s profesní etikou „naživo“, aniž by byli oněmi okovy spoutáváni.

Stejným směrem, tedy směrem rozvoje profesní etiky ve vzdělávání právníků, se vydávají i analytické a doporučující zprávy ABA (American Bar Association), konkrétně tzv. MacCrate Report z roku 1992²⁶ či novější Carnegie Report z roku 2007²⁷, které obsahují hned několik rad, jak právnické vzdělávání pozvednout na vyšší úroveň tak, aby odpovídalo potřebám praxe.

Z toho všeho vyplývá závěr, jehož proponentem byl již dávno profesor Vojtěch Cepl. Poučme se ze zahraničí a nebudme zahleděni do sebe samých. Nemysleme si, že právní vzdělávání děláme doma nejlépe, jak to jde. Tak tomu bohužel není. K tomuto závěru bohužel docházejí až právníci, kteří mají zkušenost právě ze zahraničí. Měli tam totiž možnost zjistit, jak skvělá, promyšlená a prakticky orientovaná může být výuka budoucích právníků. Nadto si osobně myslím, že by pro změnu po uvedeném britském vzoru mohly mnohem více kooperovat profesní komory a univerzity²⁸. V ČR

²⁶ Bližší informace o McCrate Report a případná možnost zakoupení příslušné publikace viz. <<http://apps.americanbar.org/abastore/index.cfm?section=main&fm=Product.AddToCart&pid=5290052>>.

²⁷ Výtah z Carnegie Report obsahující shrnutí všech zásadních bodů je dostupný zde: <http://www.carnegiefoundation.org/sites/default/files/publications/elibrary_pdf_632.pdf>.

²⁸ K tomu např. RICHTER, Tomáš. *Kdyby 14 000 noblesních advokátů* [online]. cak.cz, 27. prosince 2012 [cit. 5. ledna

přítomná separace univerzit a profesních komor, kdy profesní komory nepřilíží důvěřují znalostem studentů získaným na univerzitě, na což reagují systémem vlastních školení, a naopak univerzity nepřilíží zohledňují skutečnost, že ne každý student práv se vydá na akademickou kariéru²⁹ a že je kriticky důležité naučit studenty i praktickým dovednostem, je skutečně lehce tragikomická. Studenti se pak oprávněně ptají, proč jsem trávil 5 let učením se něčeho, co je mi v praxi podle praktiků k ničemu? Jak jsem opakoval výše, v praxi určitě narazí na „právo právníčení“ – profesní etiku. Bylo by proto skvělé zkusit právě u ní začít.

Summary

As the title indicates, the main topic of this paper is the ethical side of practice of law and its role in a system of law as a whole, including legal education. This paper's initial part describes what the notion of professional ethics stands for and what are its concepts. Namely, analysis of the differences between the “Law of Lawyering” and “Professional Responsibility”, as they are understood in the US legal system, is provided. Subsequently, the current systems of education in professional (legal) ethics both at the pre-graduate and post-graduate levels are summarized. Following chapter presents some of the most common ethical challenges that lawyers have to face and how they can be reflected in corresponding training in professional ethics. Further, challenges of the very teaching of professional ethics are outlined. In the conclusive chapter, it is argued that it is a matter of utmost importance to introduce professional ethics as a compulsory course for all future lawyers in the Czech Republic and to follow the US example in this regard.

2013]. Dostupné z <<http://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=10656>> .

²⁹ Viz. úžasná přednáška Sira Kena Robinsona na think-tanku TED dostupná zde <http://www.ted.com/talks/ken_robinson_says_schools_kill_creativity.html>.